

ОСОБЕНОСТИ НА ПАРАЛИНГВИСТИЧНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ ПРИ ГОВОРЕНЕТО НА ЧУЖДЕСТРАННИТЕ СТУДЕНТИ

Албена Добрева, Виолета Тачева (Варна, България)

Обект на представеното изследване са фонационните (темп, тембър, височина на гласа, паузи) и визуалните/кинетичните (поза, мимика, жест) особености, които съпровождат говоренето на чуждестранните студенти по български език.

Предмет на настоящата работа са невербалните аспекти на поведение на чужденците в процеса на комуникация.

Целта на изследването е да се проследят особеностите на кинетичните и фонационните средства като водещи елементи на невербалното общуване по български език като чужд (БЕЧ). Тази цел ще постигнем с изпълнението на две задачи: анализиране на съществуващите изследвания по темата и описание на особеностите при говоренето на български език от чуждестранните студенти.

Според Тишева, Алексова, Асенова, Трендафилова невербалните средства се явяват допълнителен източник на информация във вербалното съобщение. Затова всички допълващи речта знаци като цяло се обединяват около понятието невербална комуникация (Тишева, Алексова, Асенова, Трендафилова 2013: 212).

Възприемаме тезата, че екстралингвистичните и паралингвистичните компоненти допълват, заместват и подчертават вербалното общуване. С помощта на тези елементи се предава състоянието на участниците в процеса на комуникация. Паралингвистичните и екстралингвистичните особености по време на говоренето трудно могат да се контролират. Тези особености са свързани със социалните, индивидуалните, възрастовите и половите различия на участниците в общуването. Тишева, Алексова, Асенова и Трендафилова разглеждат паралингвистичната и екстралингвистичната знакова система като допълващи вербалната комуникация. Паралингвистичната система обхваща системата на вокализация – гласът, неговият диапазон, тоналност, фразови и логически ударения, характерни и предпочитани от конкретните индивиди.

Екстралингвистичната знакова система включва речевите паузи, темп на речта и други несловесни знаци като смях, плач, прокашляне (Тишева, Алексова, Асенова, Трендафилова 2013: 213). Според Андреева паралингвистиката е ритмико-интонационната страна на речта – височина, продължителност, скорост, гръмкост на речта. Андреева поддържа идеята, че най-сложното явление е интонацията, тъй като тя изпълнява лингвистична и нелингвистична функция. Екстралингвистиката включва паузи и различни психофизиологични проявления на човека: плач, смях, въздишка, шепот (Андреева 1997: 32, 35).

Тачева обръща внимание на специалните изследвания върху устната комуникация на Мехрабиан и Ферис, които за първи път коментират факта, че при говорене комуникацията се осъществява с думи, гласови характеристики и езика на тялото (конкретизиран от тях като лицеви изражения). Така значението на посланието се изразява комплексно като съвкупност от 100%, но с различен процент на отделните елементи. Мехрабиан създава формулата **7% – 38% – 55%** за съотношенията на различните компоненти при човешката комуникация. Днес тя е популярна в следния вид:

❖ Лингвистичен компонент (думи) – 7%

❖ Екстралингвистичен компонент – 38% гласова част на думите: интонационни модуляции, ритъм, паузи и др.

❖ Невербални компоненти – 55% (Тачева 2014: 80)

Докато лингвистичният компонент – думите, се използват както в устната, така и в писмената комуникация, то екстралингвистичните и паралингвистичните компоненти са характерни само за устната комуникация и по-специално за говоренето (Тачева 2014: 78). Говоренето е важен, задължителен, необходим, индивидуален, специфичен и продуктивен вид речева дейност при човека, която спомага осъществяването на устното общуване. Според Тачева умението „говорене“ е характерно само за пряка комуникация лице в лице или непряка – по телефона. То е най-често използваното цивилизационно средство за комуникация. То е лесно, бързо и удобно при предаване на всякаква информация, при установяване на контакти и това го превръща в уникално умение за екипна работа (Тачева 2014: 112). Начинът на предаване и на приемане на информация в процеса на говорене е в зависимост от интонацията, ритъма и тембъра, които са използвани по време на изказването.

Повечето изследователи, както вече отбелязахме, включват към паралингвистичните особености на невербалната комуникация качеството на гласа. Към диапазона на гласа се отнасят – гръмкост, темп, ритъм, сила на звука. Екстралингвистичните компоненти са атипични индивидуални особености на произношение, речеви паузи, смях, покашляне, въздишки, плач, заекване (Василик 2008; Андреева 1997: 32, 35; Тишева, Алексова, Асенова, Трендафилова 2013: 212; Тачева 2014: 56).

Импарато обобщава, че звукът има невероятна сила върху ума ни. Той може да ни развесели, да ни натъжи, да ни напрегне. Звучите имат огромна власт върху състоянието на духа ни (Импарато 2011: 44). Гласът е комбинация от звуци, които са носители на речта. Импарато дефинира гласа като физическо движение около и вътре в нас, въздействащо по два канала – *ирационален и емоционален* и *рационален и логически* (Импарато 2011: 46). Чрез човешкия глас също може да се предават знаци, настроения и изрази, при това не само чрез неговата речева функция. Гласът на човек е свързан с неговото настроение в конкретен момент (Тишева, Алексова, Асенова, Трендафилова 2013: 213). Според Импарато петте съставки, от които се състои гласът, са: сила, тон, темпо, ритъм, усмивка.

Силата на гласа се определя като разстоянието, на което може да бъде чул нашият глас – и следователно онова, което трябва да направим, за да стигне той до слушател на определено разстояние от нас. Тя е и важен психологически детайл, който предлага на слушателите информация по отношение на това колко сме уверени в себе си, доколко вярваме в това, което казваме, както и колко комфортно се чувстваме (Импарато 2011: 72). Василик обръща внимание на силата на гласа като важно акустично средство за кодиране на невербална информация. Когато се изразява скръб и тъга, се използва низходяща сила на гласа. За гняв – възходяща сила на гласа. Със силата на гласа можем да повлияем на събеседника. За ефективна практика в деловата комуникация се приема стратегията за постоянна смяна на силата на гласа (за привличане на внимание) (Василик 2008: 12).

Темпът на речта е скоростта, с която произнасяме сричките, образуващи думите. Импарато изключва паузите като част от темпото на речта (Импарато 2011: 74). Темпото на речта е индивидуална особеност на човека, която е свързана с темперамента му. С това

се обяснява и различният темп на речта при различните нации. Нормалният темп при французи, италианци, гърци е по-бърз за немци и англичани.

Научните изследвания доказват, че разбирането е критерият за определяне на подходящата скорост за дадена аудитория. Нормално комуникативно послание се осъществява при средна скорост на говорене с около 120 – 150 думи в минута (Тачева 2014: 202).

Тонът представлява височината или честотата на гласа, която използваме. Върху тона се изгражда прозодията, способността да подчертаваме смисъла на онова, което казваме, с помощта на различна интонация. Тонът заедно с ритъма могат да повлияят на събеседника в комуникативния акт.

Ритъмът е комбинация между думите, които произнасяме, смисъла, който искаме да им придадем, и паузите, които поставяме между тях за по-голяма експресивност (Импарато 2011: 75).

Паузата по време на комуникация предоставя на партньора възможност да се изкаже, да спечели време да разбере, да осъзнае информацията, да размисли. Паузата според Импарато е два типа: *колеблива пауза* (ами, хм, тоест) и *рязко прекъсване* (създава впечатление за сериозност; за знание какво се прави). Тачева обобщава, че паузите са тясно свързани с дишането, поради което се наричат още дихателни паузи. Между две дихателни паузи обикновено се вмести едно кратко изречение. В разговорната българска реч пауза се появява след 5 – 6 думи (20-ина срички или в отрязък от време 4 – 5 секунди). Но тъй като мисълта не тече равномерно, са възможни и други, по-малки от дихателните паузи (в рамките на ритмичното дишане) (Тачева 2014: 97).

Интонация са звуковите средства на езика, които са свързани с гласа. Интонацията е особен способ за изразяване на чувствата и емоциите.

Усмивката е основен елемент на гласа, който също излъчваме независимо от волята си. Усмивката е основа на положителните чувства и може да повлияе на партньора ни (да премахне напрежението).

Жестовите и мимиката са начинът на комуникация, които могат да бъдат достъпни и разбираеми за всички. С умелото използване на езика на тялото можем лесно да общуваме с хора, да се установят тесни отношения и отношения на доверие със семейството, с приятели и с колеги. Владеенето на тайните на езика на тялото може да

бъде добър помощник по пътя към кариера и семейно щастие. В книгата „Езикът на чувствата (Жестове и изражения на лицето, като средство за комуникация)“ се казва, че способността да се наблюдава и да се вземат предвид елементите на невербалното поведение позволява на слушателите да правят корекции в говоренето, в речта си – монолог, в активен диалог с публиката (Савкова 2014: 53).

Кузнецова разграничава три вида жестове:

- комуникативни жестове, мимики, движение на тялото (за поздрав и сбогуване; за отговор да/не; за привличане на внимание);
- жестове-символи (за обозначаване на абстрактни свойства);
- жестове, изразяващи оценка на заобикалящите ни предмети или явления (за положителна/отрицателна оценка; за изненада; за отчаяние) (Кузнецова 2001).

В настоящото изследване се насочваме към паралингвистичните елементи при говоренето на чуждестранните студенти по български език като чужд на финалния изпит. Изследвани са 150 студенти от специалност „Медицина“ от англоезична програма на обучение. Студентите са от различни националности – германци, гърци, кипърци, англичани, турци, шведи, испанци и др. Те са на възраст между 19 и 22 години. Тук ще представим извадка от това изследване, с помощта на която ще анализираме паралингвистичните особености при говорене на български език.

Образи от говорната продукция на Свен Несле и Мат Бихля (DVD- изпит, 05.06.2014 г., първа част)

Представяне

(Св.) [// това_е мат бихл'а / той еее два̀йсет_и_шест години / на_два̀йсет_и_шест години иии той_е_студен в_медицински университет варна / той еее от_франфурт в_йужна германийа_и_да / това_е //

(М) // а това_е ааа свен несле / свен ааа е од_германийа също в_грат штутгарт / той е_два-десет_и_пет гудини на_дванайсет а-а на_двадесет_и_пет гудини //

(Св.) // аа той аа е_учи аа медицина във_град вагна_и амм и_той_е един приятел'_ми и_тя / той говори много добре бул'_гарски език//

(И) А през лятото пътувате ли заедно?

(М) // ...L... okay / ам семейство_ми_и ас_пътувам ааа на_йстанбул'
ам ...Д... (маха с ръка) прес_л'ато / л'атото_и амм ние ааа ние
йадем / ште_бъдем ...Д... (прави гримаса, като присвива едното
око и устата си) ааа във_ваканция //

(И) С какъв транспорт?

(М) // транспорт / ас_пътувам_с / ...Д... (показва с ръка към тавана)
мисли а самм / самен / самелет / самолет / ас_пътувам сас_самолет
/ извинете //

(Св.) // ас_беше_във_франция_и_във_испания_със_семейството_ми
/ но_тази година ние не_патуваме / сам аа

(И) С какъв транспорт обичаш да пътуваш?

(Св.) // ас_обичам да_патувам с_кола или_с_ами_въф а_град
ас_обичам да_патувам с_кола но_а_със_а_от_германия_до ...Д...
(показва с ръка) друго ...L... country / страна ас_патувам със_а_самолет
съшто //

Монолог

(И) Коментирайте снимките по темата „Сезони“! Виждате един ви-
зуален стимул. Кой е сезонът? Какво е времето?

(М) // ам / първият картина / времето_е дүшдовно_и / да_това
е_пролет //

(Св.) // въф_четвърти картина има пролет_и_много_цвет'а / времето_е
слънчове / имаа червен цвет'а / има жълти цвет'а / имаа един маса
/ не_маса има един къшта / една къта ии един малки улица / ...Д...
(показва одобрение с палец) //

(И) Благодаря! Справихте се чудесно с устния изпит. Това е краят
на изпита.

Лингвистичен анализ

Фонетични особености

Замяна на вокали [а-ъ] //ас_обичам да_патувам с_кола//
[у-ъ] //времето_е дүшдовно//

Йотация // ние йадем//

Озвучаване на консонанти [в-ф; з-с] // в_ медицински университет
варна//

Засилено произношение на шушкави съгласни [ш] //една къ̀та ии
един малки улица//

Елизия при консонантите [т] //той_е_ студен в_ медицински универ-
зитет варна//

Замяна по звучност/беззвучност при проходните консонанти [ш-ж] //
фремето_е д̀шдовно//

Наличие на средноевропейско (l) //имаш_ли lela//

Наличие на средноевропейско (r) // да_това е_пголет//

Акцентни особености

Неправилна употреба на ударението //имате lela//; //фремето_е д̀ш-
довно//; // имате_ли с̀стра_или_братове //

Интонационни особености

*Възходяща интонация в съобщителни изречения //семейство_ми_и
ас_п̀тувам ааа на_йстанбул//*

Темп (С) ускорен, сигурен

Темп (М) забавен, несигурен при обмисляне и подбор на лексика

Артикулация – ясна и отчетлива

Хезитационни паузи ааа и амм

Граматични особености

*Неправилна употреба на бройната форма при съществителни
имена от м.р.*

// имате_ли систра_или_братове //

*Неправилно съгласуване //първият картина//; //една къ̀шта ии един
малки улица//*

Синтаксис

Паралингвистика

Смях // аа ас_не_снайам ...К... (смее се) по_ас_не_мисл'ам а и а ти //

*Показва с ръце знак за одобрение //имаа един масà / не_маса има
един къ̀шта / една къ̀та ии един малки улица / ...Д... (показва одо-
брение с палец) //*

Намигане с око, гримаса с уста при обмисляне на отговор //
прес_л'ато / л'атото_и амм ние ааа ние йадем / ште_бъдем ...Д...

(прави гримаса, като присвива едното око и устата си) ааа
във_ваканция//

Лексикални особености

Употреба на думи от английски език //от_германия_до друго ...L...

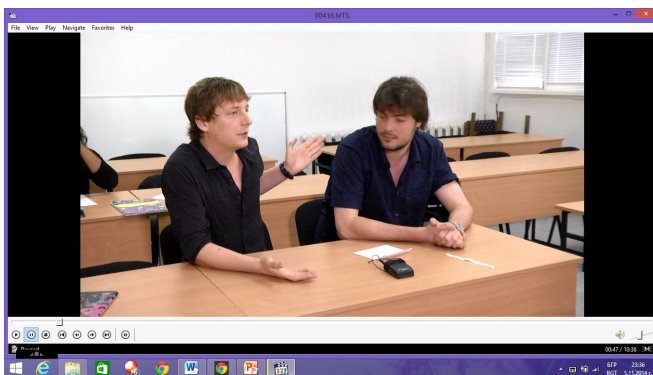
country / страна ас_патувам със_а_самолет също //

// ...L... okay / ам семейство_ми_и ас_пътувам ааа на_йстанбул//

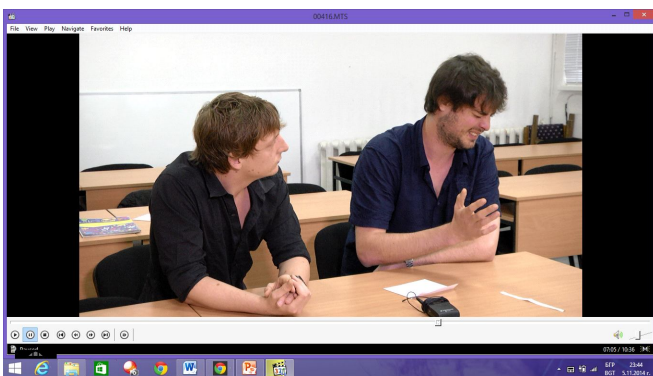
Вербална незавършеност

// имаа червен цвет'а / има жълти цвет'а / имаа един маса / не_маса

имаа един къшта / една къшта ии един малки улица //

Фиг. 1. Използване на жестове при изразяване на български език като чужд

Фиг. 2. Използване на мимики при изразяване на български език като чужд

Изводите, които можем да направим, са следните:

Жестукириането е засилено:

- при представяне;
- при избор на точна дума, според контекста;
- при повтаряне на фраза;
- при обмисляне на отговор;
- при опит да се спре изказването на партньора.

Използване на части от тялото (глава, туловище и крайници):

- **Глава** – навежда надолу/обръща настрани;
- **Очи** – присвива/отваря/ затваря;
- **Устни** – разтваря/разтяга встрани;
- **Зъби** – стиснати;
- **Ръце** – жестикулиране с китка и пръсти;
- **Тяло** – навеждане напред.

Според националната принадлежност на студентите се установи, че разликата в използването на паралингвистични и екстралингвистични елементи е незначителна.

- Възрастта не е от съществено значение.
- Информаторите не говорят с едно и също темпо. Това зависи от индивидуалните качества.
- Родноезиковата интерференция доминира в началния етап на обучение по БЕЧ.

Подходящи техники и средства за преодоляване на проблемите са:

- достъпно теоретично фокусиране
- практическо отработване

В заключение можем да обобщим следното:

Комуникативните бариери, които най-често се забелязват в хода на общуването, са:

- ❖ фонетични
- ❖ семантични

Ефективно общуване може да бъде достигнато чрез:

- ❖ подходящи упражнения
- ❖ спазване на книжовните норми

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Андреева 1997: *Андреева, Г.* Социална психология, с. 100–116.

Василик 2008: Василик, М. Пара и екстралингвистическите особености на невербалната комуникация, с. 10–12.

Импарато 2011: Импарато, Ч. Гласът – силата да въздействаш., 40–75. (<http://www.book.store.bg/p64358/glasyt-silata-da-vyzdejtstash-cd-chiro-imparato.html>) (02.11.2014).

Кузнецова 2014: Кузнецова О. Жестове и мимика (31.10. 2014).

(<http://combehavior.narod.ru/RusFin/RusFin2001/Kuznetsova.htm>)

Савкова 2014: Савкова, З. Езикът на чувствата. Жестове и мимика като средство на общуването. (http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Article/Savk_JazChuv.php) (02.11.2014)

Тачева 2014: Тачева, В. Комуникативни умения в медицинската практика, с. 137–152.

Тишева и кол. 2014: Тишева, Й., Алексова, К., Асенова, А., Велкова, Й., Джонова, М., Трендафилова, А. Как говори съвременният българин. Граматика и усна реч. Паралингвистични средства, с. 181–186.

PECULIARITIES OF PARALINGUISTIC ELEMENTS IN SPEAKING AT FOREIGN STUDENTS

Albena Dobрева, Violeta Tacheva (Varna, Bulgaria)

The research presented focuses on the peculiarities of the paralinguistic elements in speaking at foreign Bulgarian language studying students. Subject of the study are the nonverbal aspects of behavior of students in the process of communication. In-depth analyzed are the phonation (rate, timbre, voice pitch) and kinetic (posture, facial expression, gesture) features in the oral production of 150 foreign students from the Medical University of Varna. There have also been summarized researches by leading Bulgarian and foreign experts who have had a significant contribution in the field of communication and paralinguistics. The results presented in the study are useful in achieving a more effective communication among foreign Bulgarian language studying students.